

манітарній науці концепції інформаційно-комунікаційного середовища є досить важливим і цікавим напрямом досліджень, у якому розглядається якісна специфіка сучасних соціокультурних комунікацій та особливості механізмів соціокультурної динаміки.

Список літератури

1. Бирюкова Т. Л. Информационная аналитика: процессы институционализации и ресурсный потенциал (на примере Украины) / Т. Л. Бирюкова // ВЕСТНИК ВГУ. Серия: Филология. Журналистика. – 2011. – № 2. – С. 157–162.

2. Роберт И. В. Толкование слов и словосочетаний понятийного аппарата информатизации образования / Роберт И. В. // Информатика и образование. – 2004. – № 5. – С. 22–29.

3. Naan J. de, Huysmans F. 2002. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.scp.nl/english/publications/summaries/9037700926.html>.

4. Schwarz M. e-Culture: Crossovers and Challenges. Publiziert auf e-Culture Factory. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.eculturefactory.de/eculturetrends/download/schwarz.pdf>

5. Электронная культура: феномен неопросветительства. Материалы Всероссийских междисциплинарных конференций / ред. А. Ю. Алексеева, С. Ю. Карпук. – М. : ИИнтелл, 2010. – 228 с.

6. «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [Електронний ресурс]: Закон України від

09.01.2007 р. № 537-V. – Режим доступу: www.rada.gov.ua

7. Глоссарий по информационному обществу / под общ. ред. Ю. Е. Хохлова. – М.: Институт развития информационного общества, 2009. – 162 с.

8. Баева Л. В. Электронная культура – новый феномен информационной эпохи [Текст] / Л. В. Баева // Электронная культура. Преодоление информационного неравенства : материалы Международной научной конференции. Астрахань, 2–5 июня 2008 г. / отв. ред. Е. Е. Рябцева. – Астрахань : Типография «НОВА», 2008. – С. 65–69.

9. Ronchi A. M. eCulture. Cultural Content in the Digital Age, 2008, Approx. 425 p. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.springer.com/humanities/cultural+studies/book/978-3-540-75273-8>.

10. Алексеев А. Ю. Исследования искусственного интеллекта – главный фактор развития электронной культуры // Электронная культура: трансляция в социокультурной и образовательной среде / под ред. А. Ю. Алексеева, С. Ю. Карпук. – М. : Изд-во МГУКИ, 2009. – С. 30–36.

11. Хлипун В. В. Социально-философские проблемы институционализации информационного сектора современного общества : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филос. наук : спец. 09.00.11 «Социальная философия» / В. В. Хлипун. – Ставрополь, 2003. – 18 с.

УДК 316.477

І. О. Мартинюк

доктор соціологічних наук,
старший науковий співробітник
Інституту соціології Національної
академії наук України

М. П. Кухта

кандидат соціологічних наук,
викладач кафедри соціології
Національного авіаційного університету

СПЕЦИФІКА ПОБУДОВИ ЖИТТЄВИХ СТРАТЕГІЙ ТА ПЕРСПЕКТИВ ПРЕДСТАВНИКАМИ РІЗНИХ ВІКОВИХ ГРУП

У статті визначено сутність та значення таких феноменів, як «життєві перспективи» і «життєві стратегії». Розглянуто різні теоретичні підходи до дослідження даних утворень. На основі даних дослідження випускників окреслено чинники соціального характеру, що можуть вплинути на побудову життєвих стратегій та перспектив у молодому віці; визначено специфіку їх побудови у старшому віці.

Ключові слова: життєві перспективи, життєві стратегії, соціальні чинники, випускники, люди похилого віку.

This article defines the nature and importance of such phenomena as “life prospects” and “life strategies”. Various theoretical approaches to the study of data structures. Based on studies of graduates outlines the factors of a social nature, which could affect the construction of life strategies and prospects at a young age, determined by the specifics of their construction in older age.

Keywords: life perspective, life strategies, social factors, alumni, elderly.

В статті определена сутність и значення таких феноменів, як «життєві перспективи» и «життєві стратегії». Рассмотрены различные теоретические подходы к исследованию этих образований. На основании данных исследования выпускников определены факторы социального характера, которые могут повлиять на построение жизненных стратегий и перспектив в молодом возрасте; определена специфика их построения в старшем возрасте.

Ключевые слова: жизненные перспективы, жизненные стратегии, социальные факторы, выпускники, пожилые люди.

Вступ

Одним із магістральних шляхів сучасної соціологічної думки щодо визначення каузальних першоджерел соціальної поведінки є відмова від жорстких детермінаційних схем і, водночас, посилення наголосу на суб'єктності акторів, що беруть участь у процесі соціальної взаємодії. Адже проблема активного начала, «самості» співдіючих суб'єктів актуалізується в періоди соціальної нестабільності, коли слабшають традиційні соціальні регулятори й зростає питома вага суб'єктивного чинника. З огляду на ці тенденції, звернення до проблеми життєвих стратегій у соціології видається своєчасним як у теоретичному плані, так і з погляду нагальних проблем соціальних реалій українського суспільства. Нині, коли руйнується традиційна спадковість поколінь, знижується значення сімейних традицій та цінностей, партнерства, – життя вивільняється від класових, групових, інституційних рамок та діяльнісно включається у повсякденну поведінку індивіда. Таким чином, стратегія стає завданням, розв'язання якого, залежить від рішення індивіда, за яке він нестиме персональну відповідальність.

У загальноприйнятому значенні стратегія (дав.-гр. *στρατηγία* – мистецтво полководця), є загальним, недеталізованим планом якої-небудь діяльності, що охоплює значний період часу та зосереджений на ефективному використанні ресурсів заради досягнення основної мети, попутно досягаючи проміжних цілей. Що ж до застосування його у суспільствознавчих науках у прив'язці до поняття життя, то традиція дослідження проблеми життєвих стратегій має дві основні гілки: психологічну і соціологічну.

Аналіз досліджень і публікацій

У психології перші спроби досягнути життя як цілісності, що вибудовується самим суб'єктом життя, започатковано авторкою біо-

дромальної психології Ш. Бюлер. К. Абульханова-Славська у 80-х роках ХХ ст., поєднавши дані попередніх соціопсихологічних розвідок та здійснивши власні дослідження, пропонує інтерпретацію «стратегії життя» як здатності людини до синтезу своєї індивідуальності із умовами життя, котра реалізується у різних життєвих обставинах, а також до її відтворення та розвитку [1].

Соціологічне дослідження даної проблематики бере початок у концептуальних побудовах В. Дільтея з його культурологічною «наукою про дух»; відомій теоремі У. Томаса, теорії соціальної дії М. Вебера з її наголосом на ціле раціональності; соціальній динаміці П. Сорокіна. Далі в цьому напрямку працювали П. Бергер і Т. Лукман, З. Бауман, Г. Гарфінкель, А. Шюц та ін., які вивчали проблему життєвої стратегії з позицій соціальні установки, феноменологічних концепцій суб'єктивності і інтерсуб'єктивності життєвої поведінки особистості, стратегічної дії і взаємодії, соціальної структури і соціальних установок. Зокрема, П. Бергер і Т. Лукман висунули ідею про те, що «внутрішня нестабільність людського існування примушує людину упорядковувати хоча б навколишній світ для своєї поведінки» [4, 89]. Іншими словами, їх підхід передбачає іманентність прагнення свідомого упорядкування свого життя.

Не чужою є проблема життєвої стратегії і структурно-функціональному підходу. Р. Мертон пропонує типологію способів індивідуальної адаптації суб'єктів, що відрізняються соціальним статусом [6]. Тим самим в рамках даної парадигми фактично створено методологічну основу для вивчення стратегії адаптації до соціальних умов.

Так само у радянській та пострадянській традиції наукових розвідок проблеми життєвих стратегій спостерігається винесення на перший план різних аспектів феномену. Зокрема, концепція диспозиційної регуляції соціальної по-

ведінки В. Ядова підкреслює складність, багатомірність, якісну різноманітність і внутрішню суперечливість механізмів стратегічного планування життя [8]. Л. Сохань, ототожнюючи стратегію і програму життя, підкреслює їх систематизуючу і регулюючу функцію [7], а Н. Соболева вбачає у життєвих стратегіях скеровуючий чинник при здійсненні ланцюжка життєвих виборів [5].

Постановка завдання

Незважаючи на індивідуальні відмінності та особливості соціальних суб'єктів, їх життєві перспективи і життєві стратегії хоча й залишаються близькими, взаємопов'язаними, проте не тотожними поняттями. Крім того, імовірно, вони по-різному проявлятимуться у людей, які мають різні соціальні характеристики. З цього випливає необхідність розглянути різні аспекти прояву життєвих перспектив і стратегій.

Основна частина

Найчастіше про життєву перспективу йдеться тоді, коли справа стосується індивідуального актора; однак вважаємо цілком припустимим застосування цього терміна до випадків, коли визначаються надіндивідуальні уявлення про часові та просторові рамки існування певної групи, категорії, страти. За збереження відмінностей у походженні, способах, засобах і механізмах утворення та функціонування, життєва перспектива як для індивідуального, так і надіндивідуального акторів поставатиме як суб'єктивне уявлення щодо імовірного характеру змін соціальної реальності й свого місця у передбачуваній картині світу. При цьому для окремої особистості важливою особливістю життєвої перспективи є те, що вона враховує не лише ймовірні соціально-ситуаційні й, відповідно, статусно-рольові зміни, не лише динаміку соціоресурсного забезпечення життєвих потреб і планів, а й біологічну складову, пов'язану з віковими параметрами і, власне, обмеженістю часу життєдіяльності.

Життєві стратегії соціальних акторів різного рівня вибудовуються відповідно до тієї життєвої перспективи, яку дані актори уявляють собі. Кардинальні зміни в сучасній системі життєвого орієнтування, спричинені різноманітним інноваційним процесом, які пронизують усі сфери й рівні соціальної реальності й життєдіяльності людини, обумовили актуальність використання в процесі дослідження соціальної поведінки людей категорії «життєва стратегія». Ця категорія містить поняття, що описують такі елементи життєвого орієнтування, як спосіб життя, цінності й норми життя, зміст і цілі життя й т.п.

Поняття життєвої стратегії поєднує в собі не тільки спрямованість на досягнення бажаного соціального статусу, але й вказівку на способи досягнення цілей, а також уможливує вивчення динаміки соціальної адаптації суб'єкта до нової соціокультурної ситуації, як на особистісному, так і на соціальному рівні, являючи собою таким чином, комплексну характеристику, що відбиває різні боки людського життя. Життя людини в єдності його об'єктивних і суб'єктивних характеристик, що розгортається в конкретно-історичному індивідуальному життєвому світі, власне і є предметом життєвого проектування та формування відповідної життєвої стратегії.

Аналіз вищенаведених підходів приводить до думки, що життєву стратегію науковці розглядають як у доволі обширному, так і вузькому сенсах. Видається, що точніше відобразити складне явище стратегічного саморегулювання соціальних акторів здатне розмежування у категоріальному апараті соціології двох близьких за змістом, але окремих понять: «стратегія життя» і «життєві стратегії». На сьогодні у науковій літературі перші два поняття здебільшого виступають як взаємозамінювані та вживаються синонімічно. На наш погляд, стратегія життя є одиницею аналізу у разі, якщо життя береться у цілому, в масштабі усієї його тривалості, вона співвідносна з такими категоріями, як світогляд, картина світу, мета життя, сенс життя, життєвий шлях, життєвий ідеал, життєве кредо.

Під стратегією життя ми розуміємо притаманну суб'єктові конфігурацію принципів, установок і норм, що зумовлюють певну стереотипізацію вибору способів вирішення життєвих проблем, схильність до певного стилю життя. Що ж до використання поняття життєві стратегії у множинному числі, то воно зумовлене тим, що оскільки застосування поняття «стратегія життя» (що охоплює переважно лише коло людей, котрі уже здійснили свій вибір напряму життя та активно і творчо його реалізують) здатне суттєво звужити напрям досліджень до рівня індивідуально неповторного та спрямувати його у русло психології. Ми обрали до вивчення поняття «життєві стратегії» як таке, що вказує на існування різних типів стратегій.

За збігу стратегій життя різні соціальні актори можуть використовувати різні життєві стратегії; може бути й навпаки: за істотних відмінностей у життєвих принципах різні суб'єкти здатні в якихось сферах життя у якийсь період використовувати ідентичні життєві стратегії. Можна погодитись з К. Абульхановою-Славською, що стратегія життя характеризується трьома істотними ознаками: по-

перше, вибором напряму й способу життя, побудовою ієрархії магистральних життєвих цілей і визначенням етапів їх досягнення; по-друге, знаходженням шляхів вирішення життєвих протиріч; по-третє, творчим поєднанням власних цілей з життям. На нашу думку, цей перелік слід доповнити такими параметрами, як комплексність і часова довжина, тривалість («розгортаність» у часі).

Життєві стратегії мають дещо інші суттєві ознаки, що впливають з їх основних функцій:

- забезпечення орієнтації в світі (співвіднесення себе і світу, потрібного і прогнозованого майбутнього);
- направляючої (планоутворюючої);
- спрямовуючої (мотивувальні дії);
- творчої (конструювання власного життя);
- організаційної (яка структурує порядок целереалізації);
- регулятори (корегувальної) соціальної поведінки.

Отже, за нашим визначенням, життєві стратегії – це комплексне соціопсихологічне утворення, покликане забезпечити адаптацію та самореалізацію людини в житті, що вибудовується на основі ціннісних орієнтацій та вирізняється такими якостями, як спрямованість, стійкість, протяжність, усвідомленість, організованість, самостійність, реалістичність, активність, – рівні представленості яких разом із доступними ресурсами (засобами) зумовлюватимуть оптимальність побудови стратегії. Життєві стратегії мають статичну та динамічну частини і формуються у процесі соціалізації під впливом соціальних, культурних, особистісних чинників. «Накладання» життєвих стратегій, що у згорнутому вигляді виражають життєві орієнтири, пріоритети й потреби суб'єкта, на його ж уявлення про життєву перспективу саме і є підґрунтям динамічної частини життєвих стратегій.

Зазначимо одразу, що найістотнішим чином специфіку такого «накладання» для індивідуального актора визначає його вікова динаміка, особливості того відрізка життєвого шляху, на якому він у цей час перебуває.

Цілком очевидно, що найширша і водночас найневизначеніша життєва перспектива відкривається в період молодості. Водночас це й відтинок життя, на якому інтенсивно формуються життєві плани й стратегії. Наявність окресленої життєвої стратегії у більшій частини сучасної української молоді підтверджують і дані загальнонаціонального дослідження випускників середньої школи, яке було проведене Інститутом соціології НАН України та Інститутом педагогіки АПН України у вересні–жовтні 2011 р. під керівництвом О. Злобіної (вибірка квотна, дво-

шаблева (регіон, тип поселення), № = 1013 респондентів з похибкою 3,2 %). Емпіричним референтом наявності стратегії життя слугувало запитання «Чи є у вас головна мрія вашого життя?» Дане запитання покликане відобразити наявність мети, котра в ієрархії пріоритетів респондентів посідала б основне місце. Це вказує на сформованість елементу спрямованості життєвих стратегій, подальше підпорядкування життєвої активності її досягненню, імовірно побудову ієрархії цілей та планів, вершиною яких стане досягнення основної мети, а, отже, й вироблення відповідних життєвих стратегій. Відповідаючи на нього, більшість респондентів (57,8 %) засвідчила наявність головної мрії життя та впевненість у її здійсненні, дещо нижча кількість (31,5 %) заявила, що «так, є мрія, проте не впевнений, що її здійсно» і лише 2,5 % сказали, що не мають мрії у житті. Така значна кількість випускників, що заявили про наявність головної мрії, свідчить про те, що у молодих людей уже сформований образ бажаної для них мети, досягненню якої вони намагатимуться підпорядкувати власну поведінкову активність. На увагу заслуговує і той факт, що серед випускників більшість упевнена в досягненні своєї мрії, а це – в перенесенні на мінливість і невизначеність суспільного розвитку – є позитивною ознакою того, що молоді люди в сучасних умовах здатні вибудовувати довготривалу часову перспективу.

Переносячи аналіз наявності чи відсутності головної мрії життя на підґрунтя впливу різних соціальних обставин, слід зазначити таке. Певна диференціація помітна за ознакою місця проживання; зокрема, про наявність мрії та впевненість у її досягненні заявило 62,7 % випускників із великих міст, 60,2 % невеликих міст і лише 53,5 % із сіл. Водночас про наявність мрії, проте невпевненість у її здійсненні сказало лише 28,2 % випускників із великих міст і значно більший відсоток – 38 % із сіл. Як бачимо, хоча загалом тенденції відповідей щодо наявності головної мрії у житті залишаються однаковими, все ж серед випускників великих міст значно вищий відсоток впевнених у досягненні своєї мрії, а серед випускників сіл тих, хто висловив невпевненість у її досягненні.

Зазначимо деякі розбіжності у відповідях з погляду статевої приналежності респондентів. Про те, що «так, є, мрія, і я переконаний(на), що її здійсно» заявило 55,9 % хлопців і суттєво вищий відсоток (62,7 %) дівчат. І навпаки, серед хлопців помітно вищий відсоток невпевнених у здійсненні мрії (31,8 %); серед дівчат таких 28,6 % відповідно. Причини такої диференціації

мають бути предметом окремого дослідження, однак сам факт її існування вказує на необхідність урахування статевого чинника під час вибору соціальними суб'єктами методів регулювального впливу на представників різної статі.

Спостерігаються відмінності й при аналізі наявності мрії за чинником релігійності. Серед більш релігійних випускників про наявність мрії та впевненість у її здійсненні заявив істотно вищий відсоток респондентів (59,2 % серед глибоко релігійних супроти 52,1 % серед переконаних атеїстів, а не мають мрії відповідно 5,5 % атеїстів і 2,8 % глибоко релігійних). Вважаємо, що за умов суспільної нестабільності релігійна віра відіграє стабілізуючу роль щодо системи індивідуальних смисложиттєвих чинників, що й показують у дані дослідження.

Такий чинник, як тип навчального закладу, зокрема навчання у загальноосвітній школі чи ліцеї практично не позначився на показниках щодо наявності мрії та впевненості у її здійсненні. А от успішність навчання суттєво впливає на представленість мрії у житті та впевненість у її досягненні (47,3 % тих, хто навчається на 5–6 балів супроти 67 % тих, у кого шкільна успішність на рівні 10–12 балів), випускники із високою шкільною успішністю значно більше заявляють про наявність та впевненість у досягненні мрії. На нашу думку, це закономірно, бо успішність у навчальній діяльності не тільки озброює підростаюче покоління знаннями, а й формує впевненість у собі, «психологію успішності», яка стає у пригоді у ході адаптації до реалій дорослого життя.

Розбіжності респондентів у відповідях щодо наявності головної мрії життя та впевненості у її здійсненні в залежності від зазначених чинників унаочнено на рис. 1.

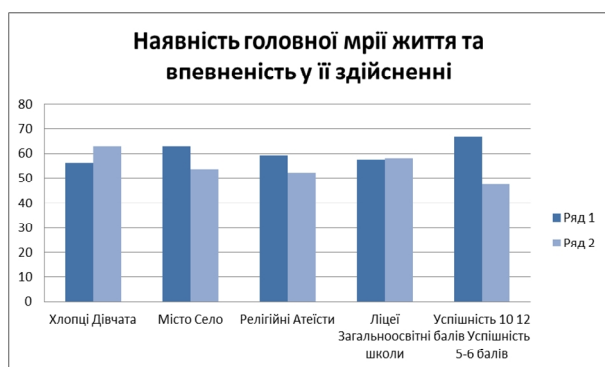

Рис. 1. Розподіл відповідей випускників на запитання щодо наявності головної мрії життя та впевненості у її здійсненні

Заслуговує на увагу й тенденція до вибору певної стратегії щодо здійснення своїх мрій. По-

казником її запитання «Люди зазвичай по-різному організують власне життя. Який з наведених способів ви найчастіше використовуєте у вашій повсякденній поведінці?». Отримані дані свідчать, що переважно прагнуть організувати та планувати власне життя 69,4 %, тобто більшість одинадцятикласників зорієнтовані на стратегію свідомого конструювання власного життя. Однак при цьому кожен сьомий випускник має намір керуватися у подальшому житті випадком, покладатися на спонтанні рішення. Насамперед зазначимо, що є певна диференціація у виборі стратегій за статевою ознакою. Переважно прагнуть організувати та планувати власне життя 67,2 % хлопців, 71,5 % дівчат; віддають перевагу спонтанності, пускаючи справи «самопливом» 17,6 % хлопці, 12,8 % дівчата. Тобто дівчата більше орієнтовані на організацію та планування власного життя.

Вагомим при виборі тієї чи іншої життєвої стратегії виявився й поселенський чинник. Сільська молодь надає перевагу традиційним цінностям, стабільності, визначеному спроби життя, відчуває деяку розгубленість перед майбутнім, яке не може забезпечити такої стабільності. Міська молодь порівняно більшою мірою зорієнтована на те, щоб «ловити момент». Надають перевагу спонтанності, пускаючи справи «самопливом» 16,7 % випускників у великих містах, 14,7 % – у невеликих містах, 11,8 % – у селах. Не беручи на себе відповідальність стверджувати, яка зі стратегій є кращою, адже в кінцевому підсумку життєва стратегія виявляється ефективною або ж неефективною у залежності як від соціального визнання, зафіксованого у здобутих статусах, так і суб'єктивної задоволеності протіканням життя, зауважимо, що свідомо самоорганізація життя більше відповідає нормативному регулюванню суспільного життя. Тож, з одного боку, схильність переважної більшості респондентів саме до такої життєвої стратегії робить реальнішою перспективу подолання властивого сучасному українському суспільству стану аномії. З іншого, – порівняно високий відсоток зорієнтованих на «стратегію спонтанності» саме вказує на триваючий стан соціальної нестабільності з властивим йому динамізмом життєвих ситуацій.

Міра активності / пасивності життєвих стратегій випускників зафіксована у розподілі відповідей щодо того, якою мірою випускники відчувають себе відповідальними за те, яким буде їхнє життя (див. табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл відповідей випускників на запитання: «Якою мірою ви вважаєте

**себе відповідальними за те, яким буде
ваше життя?», (%)**

Варіанти відповідей	Велике місто (з населенням понад 250 тис. чол.)	Невелике місто	Село	Хлопці	Дівчата
Моє життя – це насамперед ре- зультат моїх власних зусиль	60,4	64,6	52,1	61,4	57,5
Прагнутиму зро- бити своє життя таким, яким хо- чу, але не все залежить від мене	32,5	29	38	30,9	34,6
Вважаю, що до- кладати якихось спеціальних зусиль не потріб- но, тому що жит- тя людини скла- дається під впли- вом різних об- ставин і меншою мірою залежить від її свідомого втручання	3,8	4,8	5,6	5,2	4,3
Важко відповісти	3,3	1,6	4,3	2,5	3,6

Таким чином, можна засвідчити відмінності у формуванні елементу відповідальності в життєвих стратегіях випускників у залежності від переважного впливу різних соціальних обставин. Серед них найчіткіше вплив має місце проживання.

Переважну схильність до активної стратегії життєпобудови підтверджує, на нашу думку, і розподіл відповідей на запитання: «Чи готові ви до значної зміни способу життя заради досягнення мрії?». Більшість молодих респондентів вказує на готовність до активного втілення планів у життя, навіть за рахунок зміни способу життя (відповіли «так, готовий» 69,4 %).

При детальнішому аналізі розподілу відповідей на це запитання знову виходить на перший план поселенський чинник – що й не дивно, зважаючи на об'єктивну відмінність у міському та сільському способах життя. Відсоток готових до зміни способу життя у випускників, що проживають і здобувають середню освіту у сільській місцевості вищий, а тих, хто не готовий, нижчий у порівнянні із «міськими». Не готові до значної зміни способу життя заради досягнення мрії 7,8 % випускників у великих містах і лише 4,6 % випускників сільських шкіл. Такий стан речей виник, можливо, за рахунок того, що сільські випускники готуються до зміни способу життя заздалегідь – для продовження навчання їм доведеться змінити місце

проживання, і, відповідно, спосіб життя. (Поте це ще не є остаточним доказом їхньої активнішої життєвої позиції загалом, швидше свідчить про нерівність стартових соціальних умов). Слід визначити й на диференціацію відповідей на зазначене запитання за статевою ознакою: обрали відповідь «так, готовий» 67,6 % хлопців, 72,1 % дівчат; «ні, не готовий» – 7,8 % хлопців, 4,4 % дівчат. Як бачимо, серед дівчат вищий відсоток тих, хто готовий до значної зміни способу життя заради досягнення мрії. Імовірно, це пов'язане з традиційною орієнтацією на шлюб, за якого за культурною традицією молоді жінки частіше прилучаються до родини чоловіка, аніж навпаки. Та у будь-якому випадку готовність до змін усталеного способу життя, висловлена переважною більшістю юних респондентів, недвозначно демонструє їхню схильність до вибору активної життєвої стратегії.

У підсумку можна зазначити, що випускники України високою мірою орієнтуються на самостійність життєпобудови, усвідомлюючи особисту відповідальність за власне життєве конструювання. Ряд чинників соціального походження виявляється пов'язаним із елементами активності й відповідальності за своє життєздійснення у життєвих стратегіях – як бачимо, існує помітна різниця між рівнями їхньої представленості у випускників у залежності від місця проживання та статевої приналежності. Життєві стратегії молоді частини населення України мають помітну варіативність і значно залежать від різних соціальних чинників. Поряд з цим, їх життєві перспективи зберігають значну протяжність та мають здебільшого позитивне емоційне забарвлення.

Водночас, співвідношення життєвої перспективи та життєвих стратегій у старші вікові періоди матиме більш проблемний характер і, на нашу думку, є менш вивченим.

Так, для старшого віку характерними, на наш погляд, є рельєфно окреслена життєва перспектива і сформованість арсеналу життєвих і поведінкових стратегій. Здебільшого на цей час основні життєві вибори зроблено, період самовизначення змінюється спробами реалізувати намічене.

Завершення трудової кар'єри повертає особистість до етапу пошуку відповідей на смисложиттєві запитання, актуалізує потребу визначити адекватні для даної життєвої ситуації стратегії. Водночас це відбувається на тлі усвідомлення й набагато гострішого, ніж у молодості, переживання обмеженості своєї життєвої перспективи. Майбутнє життя може видаватися безперспективним та позбавленим сенсу. «Ми-

нуле, не відтіснене майбутнім, починає панувати над життєвим світом індивіда. Лише психологічне майбутнє з його перспективами і програмами дає змогу особистості розвиватися в пізній період життя та збагачує її справжніми, новими мотиваціями» [2, 58]. Деякі автори пов'язують це з відчуттям завершеності життя. Проблема як розпорядитися здобутим досвідом та побудувати якнайкраще решту свого життя постає гостріше, аніж у молодості. «Залучаючи для розв'язання завдання, пов'язаних з майбутнім, своє минуле, особистість формує власне теперішнє як поле актуальних мотивацій та активних дій» [3, 101].

Висновки

Підсумовуючи, можна сказати, що побудова гармонійних життєвих стратегій та тривалих життєвих перспектив є запорукою індивідуальної задоволеності життям. При цьому у різних вікових категорій співвідношення між можливостями побудови ефективних стратегій та тривалих перспектив є різними. Так, у період вибору подальшого життєвого шляху життєва перспектива є тривалою та насиченою різними варіантами розгортання подій. Життєві ж стратегії перебувають на етапі становлення і розвитку. У старшому, зокрема похилому віці, життєва перспектива суттєво коротша, потребує значно серйознішого розрахунку та наповнення її подіями. Водночас життєві стратегії суб'єкта в цей час уже більш відшліфовані. Таким чином, перед кожним індивідом як творцем власної життєвої історії, постає завдання віднайти оптимальний баланс між життєвою перспективою

(відкритою для нього на даний час та в майбутньому) та вибором життєвих стратегій, що відповідатимуть основним життєвим запитам.

Список літератури

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 299 с.
2. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – Л., 1968. – 338 с.
3. Анцыферова Л. И. Новые стадии поздней жизни: время теплой осени или суровой зимы / Л. И. Анцыферова // Психол. журн. – Т. 15. – 1994. – № 3. – С. 99–105.
4. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. – М. : Медиум, 1995. – 323 с.
5. Мартынюк И. О. Символическая социальная реальность: методологические подходы и практический опыт изучения / И. О. Мартынюк, Н. И. Соболева // Социология : теория, методы, маркетинг. – 2004. – № 3. – С. 126–146.
6. Мертон Р. Социальная теория и социальная структура / Р. Мертон. – М. : АСТ-Москва; Хранитель, 2006. – 873 с.
7. Сохань Л. В. Жизненный путь личности (вопросы теории и методологии социально-психологического исследования) / Л. В. Сохань. – К. : Наукова думка, 1987. – 279 с.
8. Ядов В. А. О диспозиционной регуляции социального поведения личности / В. А. Ядов // Методологические проблемы социальной психологии. – М., 1975. – С. 89–105.

УДК 316.4

Т. Г. Муковоз,
старший преподаватель
кафедры социологии
Национального авиационного университета

ВЛИЯНИЕ НОВЫХ ТЕНДЕНЦИЙ В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ НА ФОРМИРОВАНИЯ МОЛОДОГО ПОКОЛЕНИЯ

В современной образовательной среде наблюдается формирование основных тенденций, для которых характерно содействие развитию образования как неотъемлемой части научно-технической и инновационной политики, а также восприятие образования как сферы услуг. Вместе с тем образование взаимодействует и конкурирует с информационными технологиями за право формировать личность, что приводит к специфическим последствиям, существенно влияющим на молодое поколение.

Ключевые слова: образование, онлайн образование, обучение, цифровые технологии, молодое поколение.